

L c ā

descenderant. et laubant retia. Ascendens autē in unam na-
uim quarebat sy-monis. rogauit eum. a terra reducere puer-
illum. Et sedens. docebat de nauicula turbas.

Vt cessauit autē loqui. dixit ad sy-monem; Duc in altu.
et laxate retia uestra in capturā; Et respondens sy-mon. dixit
5 illi; Praeceptor. per totam noctem laborantes nihil cepi-
mus. in utrobo autē tuo laxabor et. Et cum hoc fecissent.
concluserunt piscium multitudinē copiosam; rumpebat
autē rete eorum; Et annuēr. sociis qui erant in alia naui.
10 ut uenerunt et adiuuarent eos; Et uener. et compleuerunt
ambas nauiculas. ita ut mergerentur.

Luc. xxx
viii
1. et. ccxxii
7. cxxviii

Quodcum uidisset sy-mon petrus. procidit ad genua ih̄udi-
ceris; Exiitque. quia homo peccator sum dñe. Stupor enī
circum dederat eum. et omnes qui cum illo erant in captura
15 piscium quā ceperant. Similiter autē iacobum et iohannē
filios zebedei. qui erant socii sy-monis.

Luc. xxxi
sot.

Et ait ad sy-monē ih̄s. Noliti metere. ex hoc iam. homines eris
capitis; Et subductis ad terram nauibus. relictis omni-
bus. secuti sunt illum.

Luc. xxxii
mā. xxi
mā. x.

20 **E**t factum est cum esset in una ciuitate. ecce uir plenus

Luc. xxxiii
mā. lxxiii
mā. xvi

L q c λ

descenderant. et laubant itia. Ascendens autē in unam na-
uim quae erat sy·monis. rogauit eum. a terra reducere pus-
illum. Et sedens. docebat de nauiculaturbas.

Vt cessauit autē loqui. dixit ad sy·monem; Duc in altū.
5 et laxate itia uestra in capturā; Et respondens sy·mon. dixit
illi; Praeceptor. per totam noctem laborantes nihil cepi-
mus. in uerbo autē tuo laxabor. Et cum hoc fecissent.
concluserunt piscium multitudinē copiosam; Rumpebat
autē rete eorum; Et amuer socii qui erant in alia nauī.
10 ut uenerunt et adiuuarent eos; Et uener. et impleuerunt
ambas nauiculas. ita ut mergerentur.

Quod cum uideret sy·mon petrus. procidit ad genua ihū di-
cent; Exiāmr. quia homo peccator sum dñe. Stupor enī
circum dedit eum. et omnes qui cum illo erant in captura
15 piscium quā ceperant. Similiter autē iacobum et iohannē
filios zebedei. qui erant socii sy·monis.

Erat ad sy·monē ih̄s. Nolite meti. ex hoc iam. homines qui
capitis; Et subductis ad terram nauibus. relictis omni-
bus. secuti sunt illum.

Et factum est cum esset in una ciuitate. ecce uir plenus

Luc. xxx
viii
1. h. ccxxii
7. ccxxiii

Luc. xxxi
s. at

Luc. xxxii
m. h. ccxxii
m. h. ccxxiii

Luc. xxxiii
m. h. ccxxii
m. h. ccxxiii

F. J. Tschau, St. Bernward of Hildesheim. 3
(1952)

78 Gospel Book No. 18: Inscription by
Bernward. II, 54.

Hunc ego Bernwardus codice conscribere feci.

Atque ut cernis opes super addere iubens

Dedit ~~mihi~~ dederam scō. Michaeli

7 ~~et~~ ~~matrem~~ ~~de~~ quicquid sibi dampna illum.

Hildesheim. Domschatz 18, fol. 231^v

Et ideo cum angelis et archange-
 lis. cum thronis et dominationi-
 bus. Cumq. omni militia
 caelestis exercitus. ymnum
 gloriæ tuæ canimus. sine
 fine dicentes;

Contulit hunc librum diuinis usib; aptum .
 Presul bernuuardi uirtutū stemmate factus .
 Ecce adgas michahelis in ordine sumi .
 Quo quicūq; legat deuoto pectore dicat .
 Premia p̄stidui meritis huic xp̄e repende .

Abb. 2 Besitzereintrag des 11. Jahrhunderts für das Kloster St. Michael im Guntbald-Sakramentar, DS 19, fol. 2av

F. J. Tschan, Saint Bernard of
Hildesheim 3 (1952)

- 42 The Sacramentary: (upper) End of
conclusion of Preface (*et ideo cum angelis*
... *sine fine dicentes*): (lower) Inscription
(*Contulit hunc librum . . .*). II, 31.

Et ideo cum angelis et archange-
lis. cum thronis et dominatio-
nibus. Cumque omni militia
caelestis exercitus ymnium
gloriae tuae canimus sine
fine dicentes:

Contulit hunc librum diuinis usibus aptum .
Presul bernward uirtutum stemmate fulcos
Ecce adgeras michahelis in ordine sumi .
Quo quicumque legit deuoto pectore dicat .
Premia p'studi meritis huic xpe repende .

Hildesheim. Domschatz 19, fol. 2a^v

F. J. Tsdan, St. Bernard of Hedesheim
3 (1952)

53 The Sacramentary: Inscription by
Guntbald. II, 31.

Dñs custodiat introitum tuum & exitu tuu.
Dñs custodit te ab omni malo.

Dña qđ om̃ps dñs. famulo tuo spm̃ sapientie &
intellectus. & aufer ab eo spm̃ elationis & ig
norantie. quatinus exlectione eius edificentur
audientes. & ipse non offendat. f.

Aufer ab hoc famulo tuo qđ dñe spm̃ elationis
& ignorantie. ut repletus spū humilitatis.
& scientie. intellectum capiat sacre lectionis.

De Sanguine dñi. De Lacrimis dñi. De Sanguine dñi. De Ligno dñi.
De melle dñi. De Sacramentis dñi. De melle dñi. De capillis dñi. De lacte dñi.
De melle dñi. De Sacramentis dñi. De melle dñi. De capillis dñi. De lacte dñi.
De melle dñi. De Sacramentis dñi. De melle dñi. De capillis dñi. De lacte dñi.
De melle dñi. De Sacramentis dñi. De melle dñi. De capillis dñi. De lacte dñi.
De melle dñi. De Sacramentis dñi. De melle dñi. De capillis dñi. De lacte dñi.
De melle dñi. De Sacramentis dñi. De melle dñi. De capillis dñi. De lacte dñi.
De melle dñi. De Sacramentis dñi. De melle dñi. De capillis dñi. De lacte dñi.
De melle dñi. De Sacramentis dñi. De melle dñi. De capillis dñi. De lacte dñi.
De melle dñi. De Sacramentis dñi. De melle dñi. De capillis dñi. De lacte dñi.

Hoc missale scriptum est anno dominice incarnationis 1012
sub Bernwardo pontifice. Guntboldy diacony et scripti
magis libri.

Hedesheim. Domschatz 19, fol. 2aⁿ

F. J. Tisdan, St. Bernard of Hildesheim. 3 (1952)

Hildesheim. Joursdaltz 33 (2 vangelian) fol. 270^r

Hunc ego Bernuwardus codicē conscribere feci.
Atq. meas ut cernis opes sup addere iubens.
Dilecto dñi dedegam sancto Michaheli.
Sic anathema ēi. quisquis sibi depserit illum.
Anno Millesimo. Ceterisq. bisquoq. deno
Ordine quindenis Abbas in nomine primus
Henricus dictus qui semper sit Benedictus
Summatim bona scripsit hic largosq. dona
Quae reperit spersa collegit sic incescessa.

natus est ualde. Et mittens occidit omnes pue-
 ros qui erant in bethleem & in omnibus finibus eius
 ab imatu & infra secundum tempus quod exqui-
 sierat a magis. Tunc adimpletum est quod
 dictum est per hieremiam prophetam dicentem.
 Vox in Rama audita est. ploratus & ululatus
 multus. Rachel plorans filios suos. Et noluit
 consolari quia non sunt.

II Defuncto autem herode. ecce angelus dñi ap-
 paruit in somnis ioseph in aegypto dicens. Sur-
 ge & accipe puerum & matrem eius. & uade in
 terram israhel. Defuncti sunt enim qui que-
 rebant animam pueri. Qui consurgens. acce-
 pit puerum & matrem eius. & uenit in terram
 israhel. Audiens autem quod archelaus re-
 gnaret in iudea pro herode patre suo. timuit
 illo ire. Et ammonitus in somnis. secessit in par-
 tes galilae. Et ueniens habitauit in ciuitate
 que uocatur nazareth. Ut adimpleretur quod
 dictum est per prophetas. qm̄ nazareus uocabitur.
 In diebus autem illis. uenit iohannes baptista prae-
 dicans in deserto iudeae & dicens. Paenitentiam
 agite. appropinquauit enim regnum celorum.

ME III
 Luc III
 Joh 1, 23

ros qui erant in bethleem & in omnibus finibus eius
ab imatu & infra secundum tempus quod exqui
sierat a magis. Tunc adimpletum est quod
dictum est per hieremiam prophetam dicentem.
Vox in Rama audita est. ploratus & ululatus
multus. Rachel plorans filios suos. Et noluit
consolari quia non sunt.

II Defuncto autem herode. ecce angelus dñi ap
paruit in somnis ioseph in aegypto dicens. Sur
ge & accipe puerum & matrem eius. & uade in
terram israhel. Defuncti sunt enim. qui que
rebant animam pueri. Qui consurgens. acce
pit puerum & matrem eius. & uenit in terram
israhel. Audiens autem quod archelaus re
gnaret in iudea pro herode patre suo. timuit
illo ire. Et ammonitus in somnis. secessit in par
tes galilaeae. Et ueniens habitauit in ciuitate.
que uocatur nazareth. Ut adimpleretur quod
dictum est per prophetas. qm̄ nazareus uocabitur.
In diebus autem illis. uenit iohannes baptista prae
dicans in deserto iudeae & dicens. Paenitentiam
agite. appropinquauit enim regnum celorum.

m̄ xiii
luc̄ xii
loh̄ u. 77

uatus est ualde. Et mittens occidit omnes pueros
qui erant in bethleem & in omnibus finibus eius
ab imatu & infra. secundum tempus quod exqui
sierat a magis. Tunc adimpletum est quod
dictum est per hieremiam prophetam dicentem.
Uox in rama audita est. ploratus & ululatus
multus. rachel plorans filios suos. Et noluit
consolari. quia non sunt.

II **D**efuncto autem herode. ecce angelus dñi ap
paruit in somnis ioseph in aegypto dicens. Sur
ge & accipe puerum & matrem eius. & uade in
terram israhel. Defuncti sunt enim. qui que
rebant animam pueri. Qui consurgens. acce
pit puerum & matrem eius. & uenit in terram
israhel. Audiens autem quod archelaus re
gnaret in iudea pro herode patre suo. timuit
illo ire. Et ammonitus in somnis. secessit in par
tes galilaeae. Et ueniens habitauit in ciuitate
que uocatur nazareth. Ut adimpleretur quod
dictum est per prophetas. qm̄ nazareus uocabitur.
I **I**n diebus autem illis. uenit iohannes baptista prae
dicans in deserto iudeae & dicens. Paenitentiam
agite. appropinquauit enim regnum celorum.

Et progressus inde pusillum uidit iacobum
zebedei. & iohannem fratrem eius. & ipsos
in nauis componentes recia. & statim uoca-
uit illos. Et dicto patri suo zebedeo in
nauis cum mercennariis. secuti sunt eum.

Et ingrediuntur capharnaum. & statim
sabbatis ingressus in synagogam docebat eos.

Et stupebant super doctrina eius. Erat
enim docens eos quasi potestatem habens.
& non sicut scribae.

Et erat in synagoga eorum homo in spiritu
imundo. & exclamauit dicens. Quid no-
bis & tibi ihu nazarene. uenisti perdere nos.
scio qui sis. scilicet di. Et comminatus est ei
ihus dicens. Omutesce. & exi de homine.
Et discerpens eum spiritus immundus & ex-
clamans uoce magna exiit ab eo. Et mi-
rati sunt omnes. ita ut conquiserent inter se
dicentes. Quid nam est hoc. quia doctrina
haec noua. quia in potestate & spiritibus im-
mundis imperat. & obocchunt ei. Et pro-
cessit rumor eius statim in omnem regionem
galileae.

Et progressus inde paululum uidit iacobum
zebedei. & iohannem fratrem eius & ipsos
in nauem componentes rema. & statim uoca-
uit illos. Et dimisso patre suo zebedeo in
nauem cum mercenariis. secutus sunt eum.
Et ingreditur capharnaum. & statim
sabbatum ingressus in synagogam docuit eos.
Et stupebant super doctrina eius. Erat
enim docens eos quasi potestatem habens
& non sicut scribae.
Et erat in synagoga eorum homo in spiritu
imundo. & exclamauit dicens. Quid no-
bis & tibi ihu nazarene. uenisti perdere nos.
scio qui sis. fcs di. Et comminatus est ei
ihus dicens. Omutesce & exi de homine.
Et discerpens eum spiritus immundus & ex-
clamans uoce magna exiit ab eo. Et mi-
ratifunt omnes. ita ut conquiscerent inter se
dicentes. Quid nam est hoc. quae doctrina
haec noua. quia in potestate & spiritibus im-
mundis imperat. & oboediunt ei. Et pro-
cessit rumor eius statim in omnem regionem
galileae.

Hildesheim

Journal

Ms. 37, f. 1^a

Chart, Non. pal.

fol. 2, L. 21.

Taf. 2 (= 442

d. Ges. 20000)

Libro Henry. Richardus in fidei...

In nomine scē & indiuidue trinitatis franco diuina fauente clementia scī oncha
helis in hildeneshey in abbas. Notum sit karitati tam presentium quā futurorū
eccle. nrē filiorum. qualiter dilectus fr̄ nr̄ Retmannus pbr̄ & monachus
hunc missalem librum p̄ iudicio pie deuotionis ad locum sue p̄fessio
nis & stabili p̄prio labore & industria p̄missione nr̄a congruē
communi utilitati contulerit. & principali altari ad missas ibi di
cendas assignari petierit. fidei p̄pendens intentione. eo se confidentius
peccatorum ex hoc sperare remedia. quo crebrius diuina in eo pageren
tur ministeria. Ut aut̄ magis commendabile redderetur hoc eius p̄po
situm iussum est fraterna consideratione congruum illorū hic inscri
bi nomina quorū ad ipsū altare sepius & speciaius agenda. nec non &
in posteros traducenda esset memoria. fr̄m scilicet nr̄e agnationis. &
eorū q̄ se eis familiari dilectione. uel etiā collata de rebus suis bene
ficioz largitate sociarunt. Quicūq; ḡ sacerdos sacris in hoc lib^o
ministras altaribus. uel quisq; hec legeris. p̄dictū fr̄m eiḡ. studium
eorūq; subscriptos dō & scis eius attentius menda. ut ipsi cum
reliquis qui eos ex hac luce p̄cesserunt. aut in scā p̄fessione. uel alia
qualibet erga locum istum deuotione subsequuturi sunt. libro uite
asseribi mereantur exora.

fr̄ franco. Walb. Manhard. Adelb. Henric
Berthold. Fritheric. Herman. Giselb. Widechin
Abbas. Vinimar. Herman. Vighard. Hecil. Herant.
Rodiger. Henric. Herman. Thideric. Iordan.
Burchard. Tilmann. L. 16. L. 17. L. 18.

Benefactor. H. 20. 21. Sorores.
Brun. ep̄c. Hettel. Xpina.
Walder. Henric. Lamburch.
Fechin. Kersten. Thierburch.
Wackric. Adolf. Hareka.
L. 19. L. 20. L. 21.

^{abbas} Berthold fritheric herman biselbtu wudechin
^{abbas} wunimar herman vighard Heerl Herrant
^{abbas} Rodiger henric herman Thideric lordan
 Burchard Thideric Rodolf Johan Br v r
 25 Rothard Adelbtus Henric Fridel Helyas
 Retman biselbtus Lammo bertholf Thideric
 lordan Dehteric Heidenric Henric henric
 frideric Retman Henric Eileo Burchard
 Brunigg Gerard Comad Cono

wvalder henric Lamburch
 fecelur kersten Thierburch
 Hackric Adolf Haeck
 uibert Adelbt Riebert
 Erp Isenia wudega Adela
^{in regem} wudegar Adel 5 nod
 felictas Sophia l aeck
 wotta Adelen fimmika
 wim swit wude Hildegart
^{in regem} wudegar Riebert Elisabeth

30 Anno dnice incarnat. o. c. l. viii. hic liber consummatus & eccle. sci. arch.
 M. l. c. h. a. h. e. l. i. s. scilicet Bernwardi in hildenesheim attulatus est
 Quicunq. g. eu. sed & alia quedam que suprascripta sunt in eccle. ornam. commu-
 lit. loco huius quilibet modo abalienauerit. ipse de libro uiuentium deleat
 35 & eu. iustis in eterna felicitate non scribatur.

GOTTINGENSIS

Chron
 2, 21, fol. 2-
 442 des Ges-
 werkes

7. J. Tschan, Saint Bernard of
Hildesheim 3 (1952)

- 4 The Bible: An unfinished initial (I
Macc. i, 1-4). II, 23.

Hildesheim. Domschatz

61

fol. 373va

simonis. occidit eos qui uenerant paterem.
Expliciunt capitula. Incipit lib machabe

TEAC

TVM

EST

POST QVAM PERCVSSIT
alexander philippi ^{rex} macedo qui primus
regnavit in grecia egressus de terra ephraim
danum regem persarum et medorum
constituit proelia multa. et omium ob
tinuit munitiones et interfecit reges ar
re et pertransiit usq; ad fines terre. et
accepit spolia multitudinis gentium. Et
siluit terra in conspectu eius. Et congre
gavit uirtutem et exercitum fortem nimis.

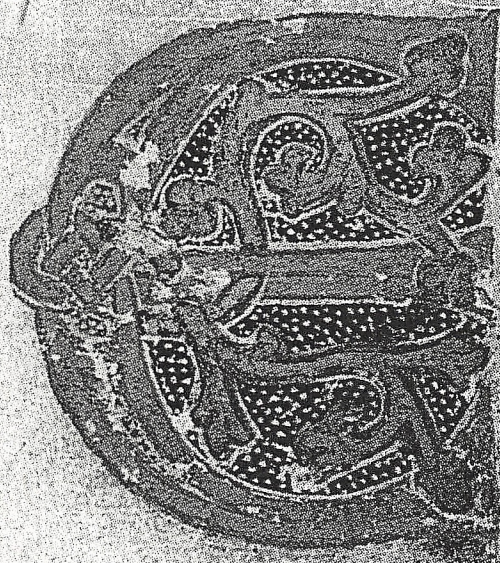
... qui facit aqua uine
 Et qui nec oculus uidit nec auris
 audiuit nec in cor hominis ascendit
 que preparauit de diligentibus fac

facula in domo dñi quod possumus
 laboramus. Illi interpretati sunt ante
 aduentum xpi. et quod reserabant
 diebus promittere sententias. Nos post passionem

tibus tribuit. Sicut amici mei et hunc sub
 sannauerint. dictis eis. quod nemo uos con
 pellat ut scribant. Sed uereor. ne illud eis
 tueruat. quod grece significantius dicitur
 ut uocentur. sagolidori. hoc est mandu
 cans senectas

Explicit prologus

Incipit liber hierzechielis pphete.

EFFECTUM
 est in trigesimo
 anno. in quarto.
 in quinta mensis
 cum eam in medio
 captiuorum. iuxta
 flumen chobar.
 apertisunt celi et
 uidi uisiones di.

In quinta mensis. ipse est annus quintus
 transmigrationis regis iachin. factum est
 uerbum dñi ad hierzechiel filium buzi.
 sacerdotem in terra chaldæorum. secus

Hildesheim DouB., DS 61, fol. 229a

lien, die Apo
 Offenbarung
 tum ist die A
 und 27 Büch
 Originalsprac
 hebräisch ur
 aramäisch, die
 Die textliche
 Bibelübersetz
 (347–420) im
 anfertigte. Hic
 Bibel Vorrede
 terliche Bibel
 Vorreden Fra
 Beide Vorrede
 an Paulinus, d
 sich als Vorre
 Brief an Desic
 tateuch, den f

Abb. 6 Prolog
 aus der Bernw.

Abb. 7 Bernw.
 Prolog und Inc

det, ist es unwahrscheinlich, daß der Band der Kapitelsbibliothek zugehörte. Wahrscheinlicher wäre es, daß er im Armarium in der Domsakristei aufbewahrt worden war und so in den Domschatz gelangte. So finden sich beispielsweise in dem Domschatzverzeichnis von 1680 unter der Rubrik Bücher folgende beiden Einträge:

1. Ein geschriebenes Evangelienbuch auff pergament / sehr alt mit silber beschlagen, und mit steinen / besetzt. An diesem buch mangelen Elff / steine auff dem Rand beyder seiten / eines fingers breit, der beschlag mit / den stangen – item auff der einen / seiten zwey figuren und an der dritten / der Kopff.
2. Ein sehr altes geschriebenes Evangelienbuch / beschlagen mit silber. An diesem buch man = / gelt der beschlag an beyden seiten auff / den rand eines fingers breit.⁸

Die durch ihre heutige Bezeichnung nahegelegte Beziehung zu Bischof Hezilo (reg. 1159–1074) hilft hier wenig, da die Handschrift in jedem Fall älter ist. Im Falle des bereits im späten 9. Jahrhundert in Nordfrankreich entstandenen sog. Zweiten Hezilkodex (DS 68) wäre zumindest denkbar, daß der Band unter Hezilo für den 1046 niedergebrannten Dom erworben worden war. Nicht auszuschließen ist, daß die beiden Bände identisch sind mit jenen, die das Schatzverzeichnis von 1680 nennt. In diesem Falle hätten beide die damals noch vorhandenen Reste ihrer mittelalterlichen Einbände im späten 17. oder im 18. Jahrhundert verloren.

Der Erhaltungszustand der einzelnen Bände ist sehr unterschiedlich. Spuren einer intensiven Benutzung zeigt beispielsweise das sog. Kleine Bernwardevangeliar (DS 13). Aber auch an der Bernwardbibel (DS 61) haben ihre Leser über Jahrhunderte ihre Spuren hinterlassen. So finden wir heute nicht nur Textkorrekturen oder Textnachträge, sondern eine ganze Reihe von Anmerkungen oder Kritzeleien, die nicht immer für einen späteren Betrachter offensichtlich sein sollten. Oft sind solche Kommentare zu den Texten, aber auch Übersetzungshilfen für den in Latein nicht so geübten Leser, nur mit einem Griffel eingedrückt, so daß man die Schrift nur bei Streiflicht deutlich erkennen kann. Neben solchen textabhängigen Erweiterungen gibt es oft auch sehr freie Zeichnungen. Nur durch Zufall entdeckt wurde beispielsweise auf fol. 280r ein gekrönter Frauenkopf, der vermutlich im 14. Jahrhundert gezeichnet wurde (Abb. 41). Auch die etwas größere und besser erkennbare Gestalt eines jungen Man-

Abb. 4 Bernwardbibel, DS 61, Texteinträge aus dem 15. Jahrhundert

U. Knapp. Buch + Bild im MA. (1999)

lxxiii O ratio.
lxxv O eloctrina oris.
lxxvi I uamentum sine peccato non esse.
lxxvii O dispositio iniusta. peccare uoluntas.
lxxviii Laus sapientie / nouem insuspicabilia.
lxxviiii Quae tria sapientie placeant. et quae displiceant. et
lxxv O eniquitas mulieris.
lxxvi O muliere bona.
lxxvii Propter inopiam multos delinquere.
lxxviii Perditur fides. cum qui amici nudat archana.
lxxviiii O remissione peccati.
lxxv O malo linguae.
lxxvi O et foenore
lxxvii O edato in proximum.
lxxviii O et misericordia pauperum.
lxxviiii O et fragilitate honesta. et hospitalitate
lxxv O disciplina filiorum
lxxvi O et bono sanitatis
lxxvii O igilia honesta. tunc facit carnes
lxxviii O et comanentia
lxxviiii O et ebrietate
lxxv O et rectoribus.
lxxvi Cum consilio. omnia faciunda.
lxxvii Timentes dominum non occurrunt mala
lxxviii O disciplina seruorum.
lxxviiii O et somnii
xc O iuationem. auguria. somnia. uanitatem etc.

317
lxxviii Laus salomonis
lxxv L aus helie
lxxvi L aus helise
lxxvii L aus ioseph regis
lxxviii p ropi dauid. et ezechiam. et iohannem omnes reges pec
lxxviiii L aus hieremie
lxxv L aus simonis
lxxvi O ratio hiehu filii sirach
lxxvii O ratio salomonis

Expliciunt capitula.

Incipit liber ecclesiastici dñi

minis sapientia adno
do est. et cum illo fuit
semper. et est ante
euum. Ardena maris.
et pluuie guttas. et
dies sels. quis diuine
rauit. Atrudinem
celi. et latitudinem
terre. et profundum abis
si. quis mensus est.

Sapientiam de precedentem omnia. quis inue
tigauit. prior omnium creata est sapientia.
et intellectus prudentie ab eo; Fons sapientie
uerbum dei in excelsis. et in quiescentibus illius man data

- xc O iuinationem . auguria . somnia . uanitatem etc.
 xci O commentibus dñi .
 xcii O e oblatione iniqua .
 xciii O disciplina . custodiendę legis
 xciiii O ratio humilis . nubes penetrat
 xcv P ratiō ad dñm
 xcvi O ratio sapientie
 xcvi O et eo quātantum nomine amicus est .
 xcvi O ualiter tractandum cum singulis
 xcvi V irorum scōrum . quētrinda societas .
 c Anima uiri scī ueraciorē itē . quā sepiū circū spectorē
 ci O cursuta . et sophistica locutione .
 cii O e mendacio .
 ciii O e orando dō . tempore infirmitatis
 ciii O e exequiis .
 cv O e singulis artificibus .
 cvi O e sapiente .
 cvii O rati . darispñm intellegentię
 cviii Vita hominis substantia .
 cxviii O e uirgo graui . super filios adam .
 cx O e indigentia misera .
 cxl O e memoria . et iudicio mortis .
 cxii Ab omib; uitis declinandum .
 cxiii In reuelatione secreta . geminandū . nō tē sermone
 cxiiii O e disciplina insensati . et fatui .
 cxv O m fecisse . ut mirabilia eius scī narrent .
 cxvi Laus creature
 cxvii Laus patrum
 cxviii Laus dauid fortissimi .

et intellectus prudens ab eo . Fons sapientie
 uerbum dñi in excelsis . et ingressus illius mandata
 eterna . Radix sapientie cui reuelata est . et astu
 tias illius quis agnouit . ? Disciplina sapientie
 cui reuelata est . et manifestata . et multiplicati
 onem ingressus illius quis intellexit . ? Unus est
 altissimus creator omnipotens . rex potens . et me
 tuendus nimis . sedens super thronum illius . et
 dominans dñs . ipse creauit illam spū scō . et uidit
 et dinumerauit . et mensus est . et effudit illam
 sup omnia opera sua . et sup omnem carnem .
 secundum datum suum prebet illam diligentib;
 se . Timor dñi delectabit cor . et dabit letitiā
 et gaudium in longitudinem dierum . Timenti
 dñm bene erit in extremis . et in die defunctionis
 sue benedicatur . Dilctio dñi . honorabilis sapi
 entia . Quib; aut apparuerit in uisu . dili
 gunt tam in uisione . et in agnitione magna
 lum suorum .

Initium sapientie timor dñi . et cum fidelib;
 in uulua conuertatur est . et cum electis feminis
 creatur . et cum iustis et fidelibus agnoscentur .
 Timor dñi . scientie religiositas . religiositas custo
 dit . et iustificabit cor . iocunditatem atq;
 gaudium dabit . Timenti dñm . bene erit .
 et in diebus consummationis illius benedicet .
 Plentudo sapientie timere dñm . et plentudo
 afructibus illius . omnem domum illius im
 plebit agnitionibus . et receptacula
 thesauris illius . Corona sapientie timor

Ego garman pmitto coram dō & istis atq omibus scis eius. stabilitate
& conuersionem morū meorum. & obedientiā abbati meo. Adel
BERTHO. inquantū fragilitas mea me pmittit. sedm regulam
sei benedicti abbatis. —

Ego garman pmitto coram deo & istis atq omibus scis eius. stabilitate
& conuersionem moru meorum & obedientia abbati meo. Amen
BERHTO inquitu fragilitas mea me pmittit. sedm regulam
sei benedicti abbatis

Hildesheim. Domibibl. Hs. 308 Nr. 2

Ego. E. pmitto corā deo. et istis atq; omib; scīs eius. stabilitate et conuerſione morū meorū. et obedienciam abbati meo.
N. inquantū fragilitas mea me permittit. scdm regulam Scī Benedicti abbat- is.

3

1

Hildesheim. Doubtful. Hs. 304. Nr. 1

Ego. E. pmitto corā deo. et istis atq. omib. scīs eius. stabilitā et conuersionē morū meorū et obediēciam abbati.
N. inquantū fragilitas mea me permittit. scdm regulam Sī Benedicti abbatis.

3

† Ego. folcman. pmitto corā deo & istis atq; omnibus scīs el stabilitatem & conuersionem morū
meorū & obediētiā abbatī meo. A. in quantum fragilitas mea me pmittit. scdm regulam S̄i BENEDICTI
abbatis.

2

Hildesheim. Dom bibl. Hs. 308 Nr. 3

† Ego. folcmar. pmitto corā deo & istis atq. omnibus scīs et stabilitatem & conuersionem morū
meorū & obediuntiam abbati meo. A. in quantum fragilitas mea me permittit. scđm regulam scī BENEDICTI
abbatis.

73

Hildeshe. Doubl. Hs. 308 Nr. 3

† Ego Dicmo pmitto corā dō. & istis atq; omib; scīs ei. stabilitatē & cūstodiē
morū meorū & obediētiā abbati. M. inquantū fragilitas mea me pmitte
scdm regulā Scti Benedicti abbatis.

† Ego dicens p[ro]mittit cora[m] de[us] et ubi ait om[n]ia; scilicet stabilitate et c[on]suetudine
mora[m] et obediencia[m] alioru[m]. Alii quatuor frag[ile]s mea[m] p[ro]mittit
scdm[us] regu[m] de[n]t[ur] abbatib[us].

Hildesheim. Douville. Hs. 308 Nr. 4

Rescribat, uidua est locuples quenuis auaro

Cur desiderio bibule seriorius ardeat

Suorum exequias facies non uxor amat

Tres fruges subeant, & secunda arida laxor

Fiant obscuri dentes, oculi quoque minores

Collige sarcinulas dicte liberte, & exu

la graui et nobis, & sepe emungeris rei

Ocius, & ppera, sicco uento altera naso

Interea calor, & regat, poscitque maritum

Is torres, & quem carius inani, ultimosque salernus

Quantulum in hoc, pueros omnes, & gas tula tota

Utque domi non est, & habet uenit, uenatur

Mense quidem brume, cum iam metat, & iaso

Clausus, et armatus, obstat, & candida nectis

Grandia tollantur, cristallina maxilla, rursus

Antina, deinde, adamas, notissimus, & ieromicis

Indigito, factus pretiosior, hunc dedit olim

Barbarus incestu, dedit hunc, & grippa, sorori

Obseruant ubi festa, mero pede, & sabbata reges

Et uetus indulget, serubus, & clementia, porcis

Nullane, decernis, gregibus, tibi, digna, uidetur

Sed formosa, decernis, diues, fecunda, uetus, & os

Fortibus, disponat, auos, in, & actor, omni

Curibus, effusis, bellum, dormiente, sabina

Bara, aus, in, & terris, nigroque, simillima, signo

Quis feret, uxore, cui, constant, omnia, malo

Malis, uenustis, quam, te, cornelia, mater

Gracorum, sicum, magnus, in, & tibus, affert

Grande, super, ciliis, & numeris, in, & doce, triumpho

Tolle, tuum, precor, huius, & balem, uictuque, & siphacem

Pare, precor, & par, & de, & pone, sagittas

Nil, pueri, facit, & ipsam, & configit, & in, & are

Inter, & uer, & tota, & caragino, & in, & are

Inter, & uer, & tota, & caragino, & in, & are

Inter, & uer, & tota, & caragino, & in, & are

Inter, & uer, & tota, & caragino, & in, & are

Inter, & uer, & tota, & caragino, & in, & are

Inter, & uer, & tota, & caragino, & in, & are

Inter, & uer, & tota, & caragino, & in, & are

Inter, & uer, & tota, & caragino, & in, & are

Inter, & uer, & tota, & caragino, & in, & are

Inter, & uer, & tota, & caragino, & in, & are

Inter, & uer, & tota, & caragino, & in, & are

Inter, & uer, & tota, & caragino, & in, & are

Inter, & uer, & tota, & caragino, & in, & are

Juvenal. Sat. VI. 41-173

Hildesheim. Doubl. Ms. J. 73a. Fragm. 5

